

Ceny Živy za rok 2023

Ve slavnostní a přátelské atmosféře proběhlo 13. května 2024 předání cen časopisu Živa – za přítomnosti předsedkyně Akademie věd České republiky Evy Zažímalové, dřívější předsedkyně Heleny Illnerové, místopředsedy Akademické rady AV ČR Martina Bileje, členky Akademické rady AV ČR Markéty Pravdové, významné představitelky Akademie věd a dříve také předsedkyně Učené společnosti ČR Blanky Říhové, ředitele Centra pro teoretická studia Cyrila Říhy, společného pracoviště Univerzity Karlovy a Akademie věd ČR, zástupců Přírodovědecké fakulty UK, jejího dřívějšího děkana a v letech 1997–2008 předsedy redakční rady Živy Pavla Kováře, současného předsedy redakční rady Jana Votýpky, předsedy Rady vědeckých společností ČR Lubomíra Hroudy, zástupkyň České lékařské společnosti J. E. Purkyně Moniky Šenderové a Silvie Hájkové, místopředsedy Společnosti pro trvale udržitelný život Pavla Šremera a dalších milých hostů. Již tradičně se konalo v novorenesanční Lannově vile v pražské Bubenči, reprezentačních prostorách Akademie věd. Ceny jsou vyhlašovány od r. 1997 a uděluje je redakční rada a redakce Živy.

Purkyňova cena

Za popularizaci biologických věd autorovi nejlepšího článku ročníku 2023 ve věkové kategorii od 30 let. Kritérii jsou originalita, tematický přínos a sdělnost příspěvku. Čestná cena, darem je originální diplom a knižní

publikace Nakladatelství Academia. Cenu předala předsedkyně AV ČR prof. E. Zažímalová RNDr. Jiřímu Moravcovi, CSc., a RNDr. Janě Bulantové, Ph.D., za článek Jak neuklouznout na šikmém ploše aneb Mocná síla adheze u žab a ještěřů (Živa 2023, 4).

Zvládnutí pohybu na hladkém povrchu a svislých či převislých plochách je výzva, kterou nezávisle na sobě přijalo několik živočišných skupin. Možností, jak se vypořádat s gravitací a využít fyzikální zákony, je vícero. Živočichové, kteří vykročili na hladké a šikmé plochy, však vsadili především na adhezi. Pomocí adhezivních orgánů, které mají (příbuzenským vztahům navzdory) nápadně strukturální a funkční podobnosti, pronikli úspěšně i do dosud neobsazených typů prostředí. Vlhká adheze, jejímž principem je kapilarita, silové působení mezi molekulami povrchu adhezivního orgánu, povrchu podložky a tekutiny vylučované mezi orgán a podložku, je doménou žab a některých skupin hmyzu. Suchá adheze, typická pro přichytné orgány ještěřů (gekonů, anolisů a některých scinků) a mnohých skupin hmyzu i pavoukovic, je založena hlavně na přitažlivých Van der Waalsových silách mezi povrchem adhezivního orgánu a mikrostrukturou pevného podkladu.

Cena Vojena Ložka (autorům do 25 let)
Vzhledem k malému počtu článků nebyla udělena, témata publikovaná v r. 2023 budou zahrnuta do hodnocení za r. 2024.

1 až 4 Laureáti cen Živy za rok 2023.
Jiří Moravec a Jana Bulantová při gratulaci od Evy Zažímalové a Pavly Doubkové (obr. 1), David Sommer (zcela vlevo) a Michaela Konečná převzali ocenění od Markéty Pravdové (na snímku čtvrtá zleva) a květiny od Jany Šrotové a Jana Votýpky (2), Petr Pokorný při přebírání ceny od Martina Bileje (3) a oceněný Jan Květ s Helenou Illnerovou (4).

Cena Jana Sudy (autorům 26 až 30 let)

Autorovi nejlepšího článku ročníku ve věkové kategorii 26 až 30 let (určující je věk prvního autora článku). Cena je podporována finančně Střediskem společných činností AV ČR, v. v. i., darem je originální diplom a knižní publikace Nakladatelství Academia. Za r. 2023 byly vzhledem ke srovnatelné vysoké kvalitě vybrány články dva a cenu získali Mgr. et Mgr. Michaela Konečná (se spoluautory Janou Uhlířovou a Martinem Duchoslavem) za článek Orseje bez otazníků? (Živa 2023, 4), a Mgr. Ing. David Sommer (se spoluautory Lukášem Čížkem, Petrem Šípkem, Petrem Kabátkem a Albertem Františkem Damaškou) za článek Tesařík pižmový hmyzem roku 2023 (Živa 2023, 3). Obě ocenění předala členka Akademické rady AV ČR Markéta Pravdová.

Rod orsej (*Ficaria*) je hojně rozšířen téměř v celé Evropě. V rámci rodu byl dříve rozlišován jeden široce pojatý druh orsej jarní (*F. verna*). Jeho morfoloická, karyologická a ekologická rozmanitost vedla k popisu mnoha taxonů, z nichž řada byla pochybné taxonomické hodnoty. Dnes akceptované pojetí, založené na morfoloických a geografických přístupech, vymezuje 7 až 8 blízce příbuzných taxonů. K rozklíčování se jeví slibně kombinace tradičních morfoloických metod s molekulárně-genetickými technikami.

V r. 2023 byl vyhlášen Českou společností entomologickou hmyzem roku tesařík pižmový (*Aromia moschata*). Přestože je rozšířen téměř po celé naší republice, lze jej do určité míry považovat za ohrožený. Příčinou úbytku jsou změny krajiny. Jeho larvy se vyvíjejí ve dřevě různých druhů vrby, na kterých můžeme od května do září nalézt i dospělé. Vývoj probíhá přednostně ve starších stromech, ideální jsou hlavaté, pravidelně ořezávané vrby. Ty ale téměř vymizely. Zdá se však, že by jej mohly zachránit vrby jívy, které dnes rostou kolem cest, v opuštěných lomech, na periferiích, výspěch a podobných zanedbávaných plochách.

5 Lannova vila v Praze-Bubenci

6 Ocenění autoři Živy spolu s představiteli Akademie věd ČR a redakce. Zleva M. Bilej, M. Pravdová, J. Votýpka, J. Květ, E. Zažímalová, B. Říhová, H. Illnerová, J. Šrotová, J. Uhlířová, J. Moravec, P. Šída, D. Sommer, vpředu zleva M. Konečná, P. Pokorný a J. Bulantová. Snímky J. Landergotta, SSČ AV ČR

Zvláštní ocenění časopisu Živa

Za popularizaci biologických věd získává autor příspěvku, který obsahově i rozsahem přesahuje rámec jednotlivých publikovaných článků. Hodnotí se jako význačný z hlediska např. významu pro výuku. Čestná cena, darem je originální diplom a knižní publikace Nakladatelství Academia. Cena byla udělena doc. Mgr. Petru Pokornému, Ph.D., za velmi významný podíl na přípravě monotematického čísla věnovaného Ohni – na jeho koncepci, výběru témat a recenzii všech článků Živy 2023, 5. Ocenění předal Martin Bilej, místopředseda Akademické rady AV ČR. Zmíněné monotematické číslo obsahuje velký

počet vysoce kvalitních článků, redakční rada se proto rozhodla, že ostatní autoři obdrží děkovný list Živy.

Cena Antonína Friče

Ocenění osobnosti, která významným způsobem přispěla k rozvoji časopisu Živa na poli autorském, organizačním nebo popularizačním. Čestná cena, darem je originální diplom a knižní publikace Nakladatelství Academia. Letos ji od Heleny Illnerové, dřívější předsedkyně Akademie věd, převzal RNDr. Jan Květ, CSc., dr. h. c., za přínos popularizaci biologie a dlouhodobou spolupráci s redakcí časopisu Živa.

Vědecká, pedagogická i společenská činnost J. Květa, který ve svém dlouhém a plodném životě ovlivnil tisíce lidí u nás i v zahraničí, by vydala na knihy. Jeho vědecké i životní pouti jsme se věnovali při příležitosti Honyho 90. narozenin (v Živě 2023, 4: CXX–CXXVI). Redakční rada a redakce považují za velkou čest patřit k jeho velké rodině kolegů a spolupracovníků.

Více najdete na webové stránce Živy.

